

ANITTA PEHKONEN

4. Edistääkö vapaa sivistystyö aktiivista kansalaisuutta?

ONKO AKTIIVINEN kansalaisuus enää tavoiteltavaa vai olisiko nukkuva kansa helpompi vaihtoehto? Onko mikään taho valmis ottamaan unilukkarin vastuuta? EU-päätöksenteon tultua osaksi arkeamme on kansalaisten kokemus mahdollisuudesta vaikuttava heikentynyt jatkuvasti. Osa päätöksistä tuntuu tulevan jopa poliitikoille puskasta.

Tarkastelen asiaa poliittisen järjestelmän, yksittäisen kansalaisen ja vapaan sivistystyön koulutuksen järjestäjän näkökulmista.

POLIITTISEN JÄRJESTELMÄN INTRESSI

Demokratia perustuu ajatukseen edustuksellisesta

vallankäytöstä. Edustuksellisuuden voidaan katsoa kaventuneen, koska kansalaisten äänestysaktiivisuus on vähentynyt. Tätä ilmiötä selitetään monella eri tavalla: asiat ovat niin hyvin, että äänestämistä ei nähdä tarpeellisena ja kiinnostavana; kansalaiset eivät koe voivansa vaikuttaa äänestämällä; kansalaiset eivät tiedä, miten päätökset syntyvät ja kuka niitä tekee, koska päätöksenteko ja päätösten valmistelu tapahtuvat suljettujen ovien takana.

Kansalaisjärjestöt edustavat aktiivista kansalaisuutta monimuotoisesti ja laajasti. Poliittiset puolueet ovat kansalaisjärjestöistä näkyvimmin esillä demokraattisessa päätöksenteossa. Niiden lisäksi muut kansalais-

järjestöt vaikuttavat päätöksentekoon toimintasektorilleen tärkeissä asioissa. Ne osallistuvat sekä globaalisti, kansallisesti että paikallisesti yhteisten asioiden hoitamiseen. Lasten, vanhusten ja erityisryhmien oikeuksien ja muiden tärkeiden asioiden, kuten tasa-arvon, luonnonsuojelun ja turvallisuuden edistäminen sekä auttamis- ja avustustoiminta ovat olennainen osa demokraattista kansalaisyhteiskuntaa.

Kansalaisten ja kansalaisryhmien keskustelua julkisista asioista pidetään yleisesti tärkeänä. Keskustelun pitäisi myös vaikuttaa lakien sisältöön, julkiseen politiikkaan, asenteisiin ja kulttuuriin käytäntöihin. Edustuksellisen demokratian järjestelmissä kansalaisten välisellä kommunikaatiolla tulisi olla tärkeä rooli, sillä näin erilaiset ongelmat ja politiikkalinjat tulevat käsiteltyä tavoilla, jotka edustavat ihmisten ja ihmisryhmien erilaisia intressejä ja arvoja (Pihlaja & al. 2012, 161).

Jos kansalaisjärjestöillä ei ole riittäviä toimintaedellytyksiä, ei demokraattinen kansalaisyhteiskunta voi toteutua niin, että merkittävä osa kansalaisista kokisi voivansa vaikuttaa ja olla osallisena yhteiskunnan rakentamisessa ja päätöksenteon valmistelussa. Useiden suurten järjestöjenkin on käytettävä keräämänsä varat toimintaan ja avustustyöhön, ei vapaaehtoisten kouluttamiseen.

Aittolan (2008) mukaan vapaassa sivistystyössä ja kansalaisjärjestöissä on voitu harjoittaa aikuiskoulutusta joustavasti ja tavoittaa myös sellaisia väestöryhmiä, jotka eivät ole osallistuneet laajamittaisesti formaaliin aikuiskoulutukseen.

Voidaankin kysyä, kenen intressi voisi olla, että vaikuttamisen foorumit kaventuvat, kansalaisten aktiivisuus ja kiinnostus vähenee ja vallankäytön keskittyminen lisääntyy.

KANSALAISEN ELI OSALLISTUJAN INTRESSI

Poikelan (2012, 294) mukaan sivistysosaaminen on kykyä ajatella, toimia ja ratkoa yhteiskunnallisia ongelmia kestäväällä ja oikeudenmukaisella tavalla.

Niemelä kysyy, miten ihminen kasvaa subjektiksi ja minuudeksi, jolla on yksilöllinen identiteetti ja joka on omaehtoisesti yhteiskunnallisesti toimintakykyinen. (Niemelä 2011, 42). Grönlundin (2012) väitöstudiumuksen mukaan vapaaehtoistoimintaan voidaan liittää keskenään hyvin erilaisia henkilökohtaisia arvoja ja elä-

mänkatsomuksia. Tästä huolimatta toiminta kytkeytyy vahvasti tasa-arvoa korostaviin kulttuuriin arvoihin. Siisiäisen (2011, 167) mukaan pluralismi ja paljous yhdistystoiminnassa tarjoavat mahdollisuuden tuottaa uusia ideoita, tarjota ratkaisuja ja vaatia muutoksia.

Kansalaiset haluavat ylläpitää ja kehittää yhteiskuntaa, jossa he kokevat voivansa vaikuttaa monilla eri tavoilla. He tuntevat myös vastuuta voidessaan vaikuttaa. Päätökset ja säädökset eivät tipahda jostakin tuntemattomasta ylhäältä, vaan ne ovat syntyneet laajan kuulemisen ja vaikuttamisen pohjalta.

Osallistuminen vähentää välinpitämättömyyttä, ulkopuolisuuden kokemusta ja syrjäytymistä. Aktiivinen osallistuminen edellyttää tietoa ja taitoa eli osaamista myös kansalaisjärjestötoiminnassa. Lyhytkin koulutus tai kurssi järjestötoiminnassa tuottaa osaamista, joka heijastuu yksilön elämään laajemmin.

VAPAAN SIVISTYSTYÖN INTRESSI

Kansalaisjärjestöille vapaus toimia on perusedellytys. Lisäksi tarvitaan osaamista, jota ei helposti synny ilman asiantuntevaa koulutusta ja siihen suunnattuja resursseja.

Kansalaisyhteiskunnan todentumisen näkökulmasta on arvokasta, että julkinen sektori osittain rahoittaa tätä aktiivisuutta lisäävää koulutusta. Kansalaisvapauden ja demokratian edistämiseksi on yhtä arvokasta, että julkinen sektori ei puutu koulutusten sisältöihin, vaan järjestöt voivat itse päättää, mikä on tärkeää ja ajankohtaista. (Vrt. Fields, 2005).

Vapaan sivistystyön oppilaitosten toiminta mahdollistaa joustavan ja tarvelähtöisen koulutuksen.

Niiden toiminta pohjautuu lakiin ilman säädettyä opetussuunnitelmaa. Opintokeskukset, jotka ovat järjestöllisen koulutuksen asiantuntijaoppilaitoksia, tarjoavat koulutusta yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa. Myös osa kansanopistoista toteuttaa koulutusta aatepohjalta. Muut vapaan sivistystyön koulutusmuodot tarjoavat opintoja, jotka lisäävät erityisesti välinetaitoja aktiiviseen kansalaisuuteen.

Kansalaiset tarvitsevat välinetaitoja (tiedonhankinta, IT-taidot, kielitaito, yleissivistys, koulutus- ja ohjaustaidot), kasvaakseen sivistyneiksi ja aktiivisiksi kansalaisiksi, jotka kykenevät vaikuttamaan yhteiskunnassa. Välinetaidot lisäävät työelämävalmiuksia ja ehkäisevät yhteiskunnallista ulkopuolisuutta ja

syryjätymistä. Mitä enemmän näitä taitoja on, sitä parempia ovat valmiudet osallistua demokraattiseen päätöksentekoon ja toimintaan.

Kansalaisopistot, joiden taustalla ei ole jäsenjärjestöjä omine tavoitteineen, voisivat halutessaan toimia eräänlaisina kansalaisten olohuoneina, joissa käytäisiin keskustelua kiinnostavista ja ajankohtaisista aiheista. Aihevalinnat olisivat yhteiskunnallinen kannanotto.

Tulevaisuudessa opiskelu verkossa on kaikkien ulottuvilla. Miltä pohjalta kansalaiset valitsevat, mitä he haluavat tietää ja ymmärtää lisää? Mistä lähteistä tuotettu tieto on heidän mielestään kiinnostavaa, tarpeellista ja riittävän luotettavaa?

Pelkkä tieto ei enää edusta valtaa, koska tietoa löytyy vain klikkauksen päästä. Vallankäyttöä on se, miten kansalaisia ohjataan valikoimaan ja analysoimaan tietoa, sekä se, miten tiedon hallitsemista mitataan, ja miten eri tahot arvostavat opintosuorituksia. Koulutusjärjestelmämme tarjoaa oppijalle ympäristön, jossa opiskellaan tietotyökalujen käyttöä elämän eri vaiheissa.

Omaehtoisuutta on se, minkä tietolähteen tai oppilaitoksen opiskelija valitsee. Kansalaiset opiskelevat myös muista syistä kuin pätevytyäkseen työtehtäviin. Tämän vuoksi mahdollisimman laaja koulutuksenjärjestäjien säilyminen on tarpeellista.

Passiivisuuden sijaan tarjolla tulee olla aktivoivaa ja kiinnostavaa toimintaa ja koulutusta, jota vapaa sivistystyö laaja-alaisesti tarjoaa.

LOPUKSI

Osallistuminen lisää vastuunottoa ja sitoutumista lakiin noudattamiseen, jolloin valvonnan tarve on vähäisempää ja kansalaiset sisäistävät säädökset oikeudenmukaisina ja yhteistä hyvinvointia edistävinä. (Vrt. Lock & Martins 2009). Pohjoismaissa tämä on muodostunut kansalaisarvoksi, joka kuitenkin uhkaa murta, koska aktiivinen vaikuttaminen on vähentynyt.

Päätöksenteko on kaukana ottaen huomioon erityisesti Euroopan unionin päätöksentekoprosessit. Tämän vuoksi lähidemokratian merkitys kasvaa tulevaisuudessa voimakkaasti. Lähidemokratian toimivuuskaan ei riitä todellisen demokratian toteutumiseksi kansallisella ja EU:n tasolla, vaan kuulemisen ja vaikuttamisen keinot tulee organisoida siten, että ne tavoittavat päätöksenteon.

Valmiudet osallistua ja vaikuttaa edellyttävät tietoja ja taitoja, joita saavutetaan monimuotoisella koulutuksella. Kansalaisjärjestöjen toiminnalla ja siihen liittyvällä koulutuksella, on tässä merkittävä rooli. Myös kansalaisjärjestöjen tulee kehittää valmiuksiaan kuulla jäsenistöään mahdollisimman laajasti ja avoimesti eikä vain järjestöbyrokratian edellyttämällä tavalla. (Vrt. Stranius, 2009 ; Surowiecki, 2011). Yhteisöllisyys, järjestön sisäinen kiinteys ja jäsenidemokratian toteutuminen ovat yhä kaiken toiminnan perustana (Viherä 2000,90; Heikkala 2002, 75). Byrodemokratia tuhoaa hitaasti ja huomaamatta kansalaisaktiivisuutta, jollei uusia kuulemisen ja osallistumisen tapoja oteta käyttöön.

Sosiaalinen media tarjoaa monia mahdollisuuksia kansalaisten laajamittaiseen kuulemiseen päätöksenteon pohjaksi. Ellei kansalaisilla ole riittävää kosketuspintaa yhteiskunnallisesti kehitettäviin asioihin ja epäkohtiin, ei heille muodostu perusteltuja mielipiteitä, eivätkä he koe kiinnostusta vaikuttaa edustuksellisen demokratian päätöksentekoon, vaikka siihen tarjottaisiin erilaisia tilaisuuksia. Monimuotoinen kansalaisjärjestötoiminta ja siihen liittyvä koulutus avaavat kansalaisille mahdollisuuksia liittyä aktiivisten joukkoon.

Vapaita sivistystyöitä ei siis ole vielä kokonaisuudessaan tehty, vaan niille riittää kasvavia haasteita. (Vrt. Sihvonen, 1990). Koulutusmuotojen kehittäminen aktiivisuutta lisäävään suuntaan ja laadun parantaminen ovat jo lähitulevaisuuden haasteita. Olennainen osa kehitystyötä on palautteen systemaattinen kerääminen koulutukseen osallistuvilta ja sen analysointi. Tässä pitäisi muistaa myös aktiivisen kansalaisuuden edistäminen.

Koulutustarjonnan ulottuminen kaikkiin ikäryhmiin ja molempiin sukupuoliin mahdollisimman tasaisesti lisää vapaan sivistystyön vaikuttavuutta.

Anitta Pehkonen,
KM toiminnanjohtaja, rehtori
OK-opintokeskus

LÄHTEET.....

- Aittola, Tapio (2008). Aikuiskasvatus, sosiologia ja arkielämä. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.
- Fields Marion (2005) To Educate, Empower or Economise? Lifelong Learning in Civil Society organisations. A Comparative study of Finland and Great Britain. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 66. Digipaino. Turku.
- Grönlund, Henrietta (2012). Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflection from young adults in Finland. Academic dissertation. Department of Practical Theology. University of Helsinki. Helsinki: Unigrafia.
- Heikkala, Juha (2002). Järjestön strategia. Tampere: Tampere University Press
- Lock, Grahame & Martins, Herminio (2009). The European Universities, Citizenship and Its Limits: what won't solve the problems of our time. European Educational Research Journal. Vol 8 . 2009(2).
- Niemelä, Seppo (2011). Sivistymisen, Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy (Kansanvalistusseura ja Snellman-instituutti).
- OM (2005). Kohti aktiivista kansalaisuutta
- Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisu 2005(14).
- Pihlaja, Ritva & Sandberg, Siv (2012). Alueellista demokratiaa. Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2012(27).
- Poikela, Esa (2012). Vapaa sivistystyö sosiaalisen pääoman rakentajana. Aikuiskasvatus 2012(4), 288–297.
- Sihvonen, Juha (1990). Onko vapaat sivistystyöt tehty? Opistotoiminnan kriittisiä kysymyksiä. Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL r.y. Helsinki: Kowapaino Oy.
- Siisiäinen, Martti (2011). Yhdistykset, joukkotoiminta ja myöhäismoderni hegemonia. Teoksessa Risto, R. ym. (toim.) Aikuiskasvatus ja demokratian haaste. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Stranius, Leo (2009). Epämuodollinen kansalaistoiminta – järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Julkaisussa: Kankainen, Tomi ym. (2008). Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisentilaan ja tulevaisuuteen. Oikeusministeriön julkaisuja 2009(5) 18.11.2009. Edita Prima Oy.
- Surowiecki, James (2011). Joukkojen viisaus. Miksi monet ovat viisaampia kuin harvat. Helsinki: Hakapaino (Terra Cognita Oy).
- Viherä, Marja-Liisa (2000). Digitaalisen arjen viestintä. Miksi, millä ja miten. Helsinki: Edita.